

Kemény Zsigmond választójogi nézetei a reformkorban

Magyarország a 19. század derekán jutott el odáig, hogy feudális társadalmának velejéig korhadtt szerkezete mélyreható változások után kiáltson. A felismert válság orvoslására akkor már több évtizedes múltra visszatekintő reformtörekvések igyekeztek gyógyírt találni: nagy lelkesedéssel, sok buktatóval, mérsékelt eredményekkel. A politikai küzdelmek legfőbb színtere az országgyűlés, alkotmányunk e kiemelkedően fontos intézménye volt, de nem hanyagolható el a politikai irodalom mezeje sem. A kor politikai és jogi problémáinak megoldására alternatívákat kereső írók, "státusférfiak" sorában rangos hely illeti meg azt a Kemény Zsigmondot, akinek gondolatai egészükben számos ellentmondást tartalmaznak, ám éppen ezáltal válik világossá, érthetővé az akkori társadalmi, politikai és közjogi viszonyok már-már kaotikus jellege.

A még harmincadik életévét sem betöltött Kemény Zsigmond az elsők között kísérelte meg felvázolni az átalakításra váró magyar társadalom kórrajzát.¹ A múlt század negyvenes éveinek elején Erdélyben fellépő Kemény gondolatrendszere feltűnő jelenség volt; az anyaországban, a szorosabban vett Magyarországon e tekintetben leginkább báró Eötvös József hasonlítható hozzá, aki ugyancsak azidőtájt fogalmazta meg az "egészen átalakítjuk" reformgondolatot. Programjának tanulmányozása során szembeötlő, hogy alkata nem a forradalmaré, legalábbis a szónak nem abban az értelmében, miként azt példának okáért Petőfire szokás alkalmazni. Nála sokkal világosabban azonban akkor más sem látott, egy polgári forradalom lehetőségét a kor legnagyobbjai sem vették, nem merték reálisan számításba venni. "Széchenyi, Deák és Kemény Zsigmond egyformán tiszta lelkű vezéralakjai voltak a nagy kísérletnek, azonnban ők aggodalmasan állottak a valóság talaján, és félve tekintettek a vakmerő követelések meredélyeire... ők nem tudták úgy elrúgni magukat a tehetetlen valóságok talajáról, hogy szabadon szárnyalhassanak a szabadság birodalma felé, ők nem tudtak forradalmárokká lenni."² – írja Erdei Ferenc. De meglepő-e, hogy a politikai élet elméletét és praxisát művelők megnyilvánulásai nem mutattak teljes konvergenciával a polgári forradalom irányába, amikor részint úgy tűnt, hogy a Nyugat-Európában lezajlott hasonló mozgalmaknak sem sikerült eredeti követeléseiket ideális formában megvalósítani és tartósan életben tartani – a törvényhozó és végrehajtó hatalom határozott és következetes különválasztását, a nagy tömegek bevonását a közjogi intézmények körébe stb. – részint minden józan számításnak figyelembe kellett vennie

¹ Lásd Barla Gyula: Kemény Zsigmond főbb eszméi 1849 előtt. Budapest, 1970.

² Erdei Ferenc: Kossuth Lajos azt üzenté. Budapest, 1942. (Magyarok könyvtára 5.) 16. p.

Magyarország erősen függő viszonyát a Habsburg birodalomhoz. Ez utóbbi tényezővel magyarázható leginkább az az ismert, sajátos jelenség, hogy számos idejélmúlt intézményt értékesnek fogadott el a magyar közélet és politikusaink nagy része, ha az egyszersmind az "alkotmány bástyájának" bizonyult. Kemény Zsigmond politikai gondolkodásának fejlődésében szépen megfigyelhető, miként lesz a pályakezdő municipalista a *Pesti Hírlap* munkatársainak sorában majdan a centralisták elvbarátja, miként foszlik szét a nemesi vármegye alkotmányvédő szerepébe vetett hite.³

1.

Kemény Zsigmond idealista történelemszemléletével⁴ jól megfértek kedvenc politikai írójának, Montesquieunek *A törvények szelleméről* c. főművében kifejtettek. Különösen az a gondolat, hogy a társadalom erkölce és alapvető struktúrája az a két tényező, melyek egy nemzet létét, virágzását vagy bukását megmagyarázzák. A véletlen, hadiszerencse és más esetleges jelenségek csak ezeknek alávetetten jelentkeznek. Megállapítása szerint, aki "Montesquieuvel kevés szerepet tulajdonít népek sorsa intézésében a vakesetnek, s minden általános romlást vagy állandó boldogságot magának a nemzetnek bűneire vagy érdemeire ró, az magasztos kéjézés részese akkor, ha egészséges, élettől pezsgő, szépre, jóra, nagyra s dicsőre eszélyesen és kitartólag törekvő hon polgára, mert biztosan reméli, hogy a józan számítás- és nemes fáradalmaktól a siker kimaradni nem fog."⁵ Kézenfekvő ezek után, hogy az elmélyült antik műveltséggel rendelkező Kemény Zsigmond – híres volt arról, hogy rengeteget tudott az ókori szerzőktől szabadon, "fejből" idézni – párhuzamot látott Róma elzüllésének körülményei, okai (a gyűlések összeesküvéssé fajultak, a nép tekintélyét kigúnyolták, hasonlóan a törvényeket, a választások botrányokba fulladtak stb.) és kora törvényhatósági gyűlései, korteskedései között.

Kemény Zsigmond történelem- és társadalomszemléletére a legnagyobb hatást az alapok lerakásánál két nagyenyedi tanára, Szász Károly és Köteles Sámuel gyakorolta, közülük is Szász formált legtöbbet jellemén. Nagy érzékkel, rendkívül hatásosan fejtette ki, miként valósulhatnak meg a legelvontabb gondolatok a társadalmi gyakorlatban. A jog előadása keretében feladatának vonzóbb részét a jog eredetének kutatásában látta; Savigny követőjeként Szász Károly vallotta, hogy mind a szokásjog, mind a törvényi jog a történeti fejlődés eredménye, forrása pedig az ún. népszellem (Volksgeist), és a nemzet tömegében élő jogi elvekből fejlődik ki szükségszerűen a szokásjog és az írott törvény.⁶ Egyetemes műveltsége, ismeretanyaga és rendszerező képessége lenyűgözte hallgatóságát, közte Keményt is, aki azt mondja róla szóló emlékbeszédében, hogy majd' minden enyedi diák mintaképe Szász Károly volt.⁷ Köteles Sámuel Kant lelkes követőjeként a filozófiát oktatta, így Keményben ő is az etikus szemléletet erősítette. Mindezek egybevetésével könnyen érthető, miért igyekezett Kemény minden

³ Vö: Barla Gyula: Adatok a fiatal Kemény politikai tevékenységéhez és nézeteihez. In: Századok, 1976. 3. sz.

⁴ Vö: Sőtér István: Eötvös József. Budapest, 1953. 108. p.

⁵ Kemény Zsigmond: Korteskedés és ellenszerei (a továbbiakban: Korteskedés), in: Válogatott a történelemre. Budapest, 1982. 9. p.

⁶ Magyar Tudós Társaság Évkönyvei. III. Harmadik osztály. 131-154. p.

⁷ Kemény Zsigmond Összes Művei. XI. Budapest, 1907. 126. p.

felszólalását, írását, gondolatát úgy formába önteni, hogy azok a legszigorúbb erkölcsi elvárásoknak, a legmagasztosabb eszményeknek is megfeleljenek.⁸ Világnézetének egyik fontos eleme az a komoly meggyőződés volt, hogy az erkölcs alapeszméi, a bűnről és erényről való általános fogalmak minden korban és társadalomban ugyanazok.⁹

2.

Az egész reformkor belpolitikai életének egyik legkirívóbb rákfénéje kétségkívül a megyei és országos választások során tapasztalt tengernyi visszaélés, korrupció volt, így a politikai pályáján ígéretesen induló Kemény Zsigmond figyelme is elidőzött e kérdésnél, sőt, mondhatni vesszőparipája lett. A király, I. Ferenc 1834. május 26-ra Kolozsvárott (erdélyi) országgyűlést hívott össze, ahol a végső vizsgáit letett Kemény idejének legnagyobb részét töltötte. Hamar felhívta magára a figyelmet, az ellenzék nagy alakjai – a fiatal gróf Teleky Domokos, Weér Farkas, az öreg Bethlen János gróf, Wesselényi Miklós – egyaránt barátságukra méltatták. Rokon lélekre talált Bölöni Farkas Sándorban is, akinek észak-amerikai utazásáról szóló műve azidőben érte meg második kiadását. Az országgyűlést ugyan szinte dolga végezetlenül bezárták, Kemény Zsigmond számára mégis jó iskola volt: a választási kérdésektől a politikai csatározások sűrűjéig mindent megtapasztalt. Marosvásárhelyen a királyi tábla jegyzőjeként egy évig dolgozott, és bár az ott élő kiváló jogtudóstól, Dósa Elektől sokat tanult, a jogászai pályától mégis elidegenedett: ebben nagy része lehetett magának a bíróságnak, mely Wesselényit pörbe fogta és kihallgatás nélkül elítélte.

Közéleti, publicisztikai tevékenysége igazából az Erdélyi Híradó szerkesztőségében bontakozott ki, ahol 1840-től dolgozott.¹⁰ A következő évben nem írt a lapba semmit, 1842. elején viszont barátaival átvette a folyóirat szerkesztését, irányítását. Ő volt a lap vezéregyénisége.¹¹ Cikkeinek egyik visszatérő témája a politikai élet visszasságainak, közelebbről a választások tisztátalanságának ostorozása. A választási küzdelmek nyíltsága, korrektsége érdekében fontos garanciát látott a közvéleménynek a politikai életben betöltött szerepében, mintegy az elmélet próbájának színterét szánta neki. Előfeltételül a nyilvánosságot jelölte meg, mely a közvéleménynek egyben kifejeződése is. A legfontosabb közéleti fórumok (megye- és országgyűlések, politikai tanácskozások) sorában előkelő helyet biztosított a nézetek ütköztetésére a sajtónak, ahol "a polgárok minden köztette a ministertől le az utolsó bérkocsisig szabad vizsgálat tárgya. S ez mi minden egyébnél inkább fenntartja, fejti és gyarapítja a nemzet értelmességét, oltalmazza a gyámoltalant az igazságtalan, a gyengét az erős ellen."¹² Egy ideig úgy látta, hogy a visszaélések mögött rendszerint a főnemések állnak. Az *Erdélyi Híradó* szerkesztőségének élén dolgozva szenvedélyes szavakkal illette az

⁸ Vö. Sőtér István: Kemény Zsigmond történelemszemlélete, in: Nemzet és Haladás. Budapest, 1963.

⁹ Vö: Kemény Zsigmond Összes Művei. X. Budapest, 1906. 270-271. p.

¹⁰ Első jelentősebb irodalmi megnyilatkozása a Nemzeti Társalkodó 1837. december 5-iki és 25-iki számában olvasható. Már itt megnyilatkozik a történeti eseményeket etikus szempontból mérlegelő látásmódja. Ugyanez év végén – Gyulai Pál szerint 1838. elején – jelenik meg a mohácsi veszedelem okairól szóló értekezése.

¹¹ 1842-ben a megjelent száznegy szám közül negyvennégybe ő írta a vezércikket. A következő évben is sok írást közölt, de nevét ritkán tűntette fel.

¹² Erdélyi Híradó (a továbbiakban: EH). 1842. április 5.

arisztokráciát, pedig ami az erdélyieket illeti, a kor viszonyai között nem volt méltányos ez a hozzáállás. Valószínűleg ő maga is szelídebb belátásra tért, mert több nyilatkozatában, írásában is igyekezett korábbi megnyilvánulásainak élet tompítani. Híres röpiratában¹³ az arisztokrácia súlyát már nem kívánta csökkenteni, de megjegyezte, hogy "átalakulásunk megindult folyamának útjába torlasz ne vettessék, sőt előintézkedések emelkedjenek a mozgásba hozott új elemek szabályos és helyes iránybani vezetésére, s rés töressék a többi osztályzatoknak is, mennyire a higgadt országlati tan javallja, és sajátságos körülményeink elfogadhatóvá teszik, az *alkotmány sáncái* közé befogadhatására."¹⁴

Az 1836:11. tc. ha részlegesen is, de megtörte a nemesi adómentesség ősi kiváltságát és kimondta az úrbéri telken lakó nemesek porciófizetési kötelezettségét. Az országgyűlés bezárását követően a megyei rendek elhatározták az ily módon adókötelessé vált nemesek összeírását, ez azonban a legtöbb megyéhez hasonlóan Szatmárban sem történt meg. Egészen addig, míg az 1841. szeptember 13-16. közt tartott megyegyűlésen az első alispán ismét indítványozta a fenti törvénycikk végrehajtását és egyben a szolgabírák köteletségévé tette az összeírások elkészítését a decemberi közgyűlésig.¹⁵ Az összeírások el is kezdődtek, ám nagy nyugtalanság közepette folytak. A feszült hangulatot a megyei konzervatív erők arra használták fel, hogy megbuktassák a szatmári ellenzék programját, az ún. 12 pontot.¹⁶ Megbízott emberek járták a megyét, és az "ősi nemesi szabadságok" végleges elvesztésével, általános adókötelezettséggel rémisztgették a nemeseket. A megfélemlített, nekivadult "bocskoros" nemesség – kivált Tyukod és Csenger helységekből – nagy tömegben jelent meg az 1841. december 6-9. közt tartott nagykárolyi megyegyűlésen, mely botrányos lefolyású volt. Véres verekedések közepette zajlott le, és győzött a konzervatív párt – megbukott a 12 pont.¹⁷ Országos visszhangja lett a dolognak, Kemény Zsigmond is tollat ragadott, hogy megírja *Néhány szó Szatmár megyéről a maga idejében* címet viselő cikkét.¹⁸ Az ekkor még municipalistának számító Kemény Zsigmond a megyét féltette, s ennek megfelelően tártá olvasói elé azokat a nagykárolyi eseményeket, "melyek Szatmár megyének a napokban lefolyt közgyűlését soká emlékezetessé teszik; miként veszélyeztetik általok, ha járványossá fognak válni, féltett kincsünk, a megyei rendszer, és mi rövid időn az anarchia küszöbén találandjuk magunkat."¹⁹ A korteseket igen rosszul csengő éllel emlegeti, a politikai mérkőzés tisztaságán ők ejtettek foltot. Nem is lehetett ez másként: a reakciós kisnemességet jól ismerő Kemény nyíltan kimondja, hogy ahol "az elvvitákra kortesek jelennek meg, az ellenzék szava megcáfolás helyett lerivalltatik, a korszerű indítványok metszőkéssel irtatnak ki, és ultima ratióvá az ólmos bot válik."²⁰ A véres események irányítójaként azt a kortesvezért szerepelteti, "ki ez egy részben jámbor ártatlansággal úgy vélé: bizonyos magasabb kör méltánylását meg fogja nyerni, ha – míg személyes bosszúját kielégíteni különben is szándéka volt –

¹³ Ld.: Korteskedés.

¹⁴ Korteskedés, 13. p.

¹⁵ EH, 1841. szeptember 28.

¹⁶ A "12 pont" a Szatmár megyei ellenzék országos hírű reformprogramja, főbb követelése: az országgyűlés elé terjesztendő programot, s szerkesztésére, véleményezésére állandó választmányt hívott életre. Lásd: EH, 1841. március 5, 16.

¹⁷ A nagykárolyi megyegyűlés lefolyására nézve lásd: EH, 1841. december 17, 21, 24.

¹⁸ EH, 1841. december 24.

¹⁹ EH, 1841. december 31.

²⁰ Uo. Vö: Tóth Gyula: Kemény Zsigmond reformeszméi 1843-ban. Tiszatáj, 1975. 29.sz. 12. p.

a 12 pontokat mindenáron megbuktatja."²¹ Leginkább azonban a nyers erőszak döböntette meg: "bűnös és következményeiben ki nem számíthatólag ártalmas vala azon tény, miszerint elvkérdések eldöntésére anyagi erő használtatott, s következőleg a legdrágább kincsnek – az észnek – ellensúlyául a sors mérlegébe Brennus kardja vettetett be."²²

A nagykarolyi megyegyűléshez hasonló "kicsapongások" nem voltak ugyan ritkák, Kemény Zsigmonddal összefüggésben mégis említésre méltó a néhány évvel később, 1845. december 15-18. között lezajlott Bihar megyei közgyűlés, ahol Tisza Lajos adminisztrátor és konzervatív emberei rátámadtak a Beöthy Ödön vezette ellenzékre és véres verekedést provokáltak. A nagyszámú rossz tapasztalat birtokában lévő közvélemény az ellenzék elleni szervezett támadást látott az eseményekben. Kemény Zsigmond nem volt jelen: száraz, összegző stílusban mégis készített egy összefoglalót – talán az *Erdélyi Híradó* számára készült cikket írni belőle –, publikálásra azonban nem került az anyag. Kéziratát személyesen adta át 1846. áprilisában Wesselényinek, aki viszont megírta bele a cikket és meg is jelentette az *Augsburger Allgemeine Zeitung* 1846. július 29-iki számában.²³ A rekiós kisnemesség által képviselt és az eddigiekkel illusztrált nyers erőszaknak a közéletben, de különösen a választásokon megjelenő hatalmát illetve Kemény Zsigmond találóan az Andrássy Károly kitalálta szóval "bunkókráciának". Az a műveletlen, feudális előjogainak maradványaihoz foggal-körömmel ragaszkodó aljanemesség "alkotja a közgyűlést és hoz az igénytelen tárgyaktól kezdve a legbonyolultabbakig határozatokat, mellyeknek néhol kilenctized – máshol tán kilencvenkilenc százaléka semmit sem ért azon kérdésekhez, miknek megfejtése körül rendszerünk által magnus Apollónak tekintetik, csupán a születés és kutyabőr előnyei miatt" – írja csaknem elkeseredetten.²⁴

A képviseleti demokráciára épülő állameszmény hamarosan megjelenik Kemény írásaiban, ám egyelőre még a megyerendszerrel keverten, sőt annak leple alatt. Elképzelése szerint a "képviseletivel párosított helyhatósági rendszer, ha jótékonyságát az egész tömegre kiterjeszti, egyedül képes annyi boldogságot megadni a népnek, mennyi formák által eszközölhető. A csupa képviselet magára az állítólagos nagyobb szám zsarnoksága alá helyezve, az igen széles körű municipium, helyi érdekek miatt, magasabb nézponctokig ritkán emelkednék."²⁵ A Bihar és Szatmár megye közgyűlésein rendszeresen részt vevő Kemény Zsigmond kénytelen személyesen megtapasztalni, hogy a nemesi vármegye tökéletesen alkalmatlan a polgári reformok ügyének tiszta és következetes képviseletére.²⁶ Ilyen élménykörből született meg a *Korteskedés és ellenszerei* c. röpirata, amelyben részletesen foglalkozott a választási visszaélésekkel és orvoslásuk lehetséges módzataival.

²¹ A cikkben említett kortesvezér bizonyos Uray Bálint, Szatmár megye egykori népnyzó alispánja volt, aki a decemberi közgyűlésen kezdeményezte és irányította a 12 pont megbuktatását.

²² EH, 1841. december 31.

²³ Kemény Zsigmond eredeti kéziratát a Wesselényi család levéltárából *Ferenczi Zoltán* tette közzé: *A Bihar megyei 1845. december 15-i gyűlés leírása báró Kemény Zsigmondtól*. Budapest, 1903. CXVI. kötet, 127-141. p.

²⁴ Pesti Hírlap (a továbbiakban: PH), 1847. június 1. 889.sz.

²⁵ EH, 1842. január 28.

²⁶ 1843. áprilisában tartották országszerte a megyék a május 14-ikén megnyíló pozsonyi országgyűlést megelőző követválasztó és utasításkészítő közgyűléseiket, ahol a konzervatívok és ellenzékiek összecsapása több helyen botrányos volt. Záróban például Deák Ferenc tiltakozásul nem is fogadta el követi megbízását.

A röpirat megírásának gondolata a nagykárolyi megyeházán történtek után fogalmazódott meg Kemény Zsigmondban, melynek vázlatához saját megjegyzése szerint 1843. május 10-ikén, Nagyváradon látott hozzá, részben a korteskedésnek és a megyerendszernak bírálatát, részben a magyar alkotmányreformról alkotott elképzeléseit megírandó.²⁷ Munkáját három részre osztotta, s négy füzetre tervezte, de csak kettő jelent meg. A dolgozat szövetén kirajzolódó alpmotívum a magyar alkotmány bírálata, a reform kérdése – municipalista felfogású alapállásból.

A korteskedést kettős (egyaránt rosszízű) értelemben használja Kemény; egyrészt úgy, "mint hivatalra és követségre eljuthatás végett használt lélekvásárlást, másodszor mint elvek megbuktatására gyakorlatba vett eszközt."²⁸ Az első változat ősrégről ismert, utóbbi azonban újkeletű: "a nyers erő zsarnokoskodása s végső fokon bunkókrácia, egy betolakodott új alkotmányos hatalom."²⁹ A korteskedésben súlyos társadalmi, politikai veszélyt látott: példák tömegével támasztotta alá lélekvásárló, erkölcstelen mivoltát. Ugyanakkor avval is tisztában volt, hogy makulátlan erkölcsű államélet nem létezik: "állhatatosan hiszem, hogy a megvesztegetés az alkotmányos országok organizmusának kikerülhetetlen következménye."³⁰ Mindazonáltal a korrupció megállapíthatóságát, leleplezhetőségét elképzelhetőnek tartotta – jelesül a fizetett hivatalok és a választott tisztségek mindenkori különválasztása által –, de annak is tudatában volt, hogy megvesztegetés-ellenes rendeletekkel nem lehet a bajt gyökerestől kiirtani. Már-már rezignáltan jegyezte meg egy későbbi cikkében: "korteskedni fognak az emberek a világ végeig, különböző cifra nevek alatt, s több vagy kevesebb botrányal. Egyszerűen azért, mert az alkotmányos élet nagy hatalmat ad a törvényhozóknak, s ahol erő és befolyás van, ott sem a csábokat, sem a visszaélést egészen kiküszöbölni nem lehet."³¹

Kemény Zsigmond – és kortársainak – nagy dilemmája: maradandó értéket képvisel a vármegye vagy nem? Gyengíti-e a korteskedés a megyét, a municipális rendszert, az "alkotmány védbástyáját"? Addigi tapasztalatai elég világosan megmutatták, hogy bukásra ítélt intézmény a nemesi vármegye, de ő sem tudott más szervezett erőt szembeállítani az elnyomó hatalommal. Ez a magyar reformkor egyik feloldhatatlannak tűnő ellentmondása. Kemény Zsigmond valóságos kötéltrancsot lejtett, hogy valamiképp egyensúlyban maradjon. Jól tudta, hogy amikor a korteseket ostorozza, csapása a megyét is éri. A megyerendszer gyökeres átszervezése viszont elképzelhetetlen a társadalom pilléreinek alapos átrendezése nélkül – annak pedig akkor még nem érkezett el az alkalmas ideje.

A "bunkókráciát" olyan kórnak tartotta, amelynek "diadala nemcsak haladási kérdéseink nagy részét taszítaná végveszélybe, de helyhatósági rendszerünket is megbuktatná."³² Részletesen idézi a vármegyerendszer ellenfeleinek érveit, melyekkel nagyjából egyet is ért, ám bízik abban, hogy mégis keretül tud majd szolgálni egy

²⁷ A *Korteskedés és ellenszerei* c. röpirat vázlata Kemény Zsigmond hátrahagyott munkáiban jelent meg 1914-ben.

²⁸ *Korteskedés*, 17. p.

²⁹ *Korteskedés*, 18. p.

³⁰ *Korteskedés*, 19. p.

³¹ PH, 1847. június 29. 905.sz. Vö: *Gyulai Pál: Bárány Kemény Zsigmond*, in: *Emlékbeszéd*. Budapest, 1879.

³² *Korteskedés*, 56. p.

liberális, korszerű alkotmánynak is. Titkon reménykedik, hogy képes önerőből megújulni a nemesi vármegye; egy intézményt, amely évszázadokon át hűségesen szolgált a nemzetet, nem lehet egyszerűen sutba vetni! "Mi magyarok, ez ősi intézményt az idő és elvek rombolásaitól megóvtalmaztuk, s híven fogjuk védeni; mert azon remény táplál, hogy a hatalom visszaélése elébe körfalat von, s egyszersmind kapuit kinyitja a kor követeléseinek elfogadására."³³

A Montesquieu-n iskolázott Kemény Zsigmond helyesen látta, hogy a "közállományi hatalmak" (= államhatalmi ágak) szétválasztása nélkül elképzelhetetlen a közjogi, politikai reform. A nagykorúvá érett nemzet politikai jelszavát ekként összegezte: "semmit rólunk rajtunk kívül", amely summázat egyben a hatalmi struktúra fő ágainak jelzett különválasztására, valamint a széles néprétegeknek e mechanizmusba való bevonására nézve is.

A képviselőlet problematikája a következő logikai láncszem. A közvetlen politikai képviselőlet gyengeségei szerint már a kiválasztási elvek során felszínre kerülnek; születési előjogok, vagyoni alapon történő sorolás, továbbá a földbirtokos, iparos és (ma így mondanánk:) értelmiségi egyenlő képviselőlete egyként rossz megoldás. A korabeli Magyarország politikai képletének ellentmondásos erői között őrlődő Kemény Zsigmond "vegyített" rendszert javasol, mindenesetre oly formában, hogy a törvényhozás hatalma legyen a végső és mindent átható garancia. A képviselők ne élethossziglanra, viszont csak érdemeik alapján nyerhessék el tisztüket.

A polgárosodás elkerülhetetlenségét hirdető Kemény Zsigmond ismételten visszatér a történelmi erők mérlegelése során a tömeg szerepének elemzéséhez. Szóhasználatában a tömeg nem mindig a gazdaságilag és emberileg kizsákmányolt, kétékezi munkát végző osztályokat jelenti, sőt a korteskedéssel összefüggésben sokkal inkább az elszegényedett kisnemességről beszél, mely szavazati jogának birtokában hallatja szavát és fitogtatja erejét a politikai intézményekben. Szerinte Angliához hasonlóan hazánkban is a falu és a mezőváros a reakció melegágya, melynek "csak három ősi szilvafája van, nem hét", és semmiféle becsületes (a nemesség szótárában lealacsonyító jelentésű) munkát nem végez. Megállapítása szerint a választások körüli visszélések a nyugati országokéval összevetve Magyarországon azért gyakoribbak és botrányosabbak, mert a meggyerendszer nálunk sokkal nagyobb súllyal, hatáskörrel rendelkezik.

A politikailag és kultúrálisan egyaránt iskolázatlan tömegnek a "kormányrúdhöz" engedését, sőt a tanácskozó terembe bocsátását nagy hibának tartotta Kemény Zsigmond. Okául az a félelem szolgált, hogy a bocskoros-kutyabőrös nyers erő a paraszti tömegekkel szövetekezve egy új Dózsa-féle megmozdulást rögtönözhetne. A politikai jogok gyakorlásában részt vevők körét mindenképpen szerette volna tágítani, de csak addig a pontig, amíg kielégítően biztosítható e jogok élvezőinek erkölcsi és politikai felkészültsége.

A "zsibói bölényhez", Wesselényi Miklóshoz Kemény Zsigmondot szoros szálak fűzték; ez a barátság azonban nem akadályozta őt meg abban, hogy röpiratában ne tegye bíráló tárgyává egy, a *Pesti Hírlap* hasábjain megjelent cikkét,³⁴ melyben Wesselényi a visszaélések megszüntetésére két eszközt ajánlott: egy általános törvénycikket és egy föliratot. Elégletlennek, erélytelennek tartotta ezeket Kemény, mert a végrehajtást semmi

³³ Korteskedés, 57. p.

³⁴ PH, 1843. június 15. és július 16.

eszközzel nem ruházta föl, viszont nagy felelősséggel terhelné – Wesselényi javasklata nevezetesen az volt, hogy kapjanak megbízást királyi leirat útján a megyék, hogy erélyes eszközökkel szüntessék meg a súlyos kihágásokat. Éles szemmel vette észre Kemény, hogy a javasolt módszer megvalósulása esetén az udvari érdekeket szolgáló adminisztratív hatalom nyerne nagy teret a demokratikus haladás rovására. Rendőri erőszakkal, rendeleti úton egy mélyen gyökerező "nemzeti kórállapotot" nem lehet megszüntetni. Nem a megyéknek, hanem az országgyűlésnek feladata a visszélések kiirtása. Ezzel el is jutott a dolgok lényegi magvához: radikális változást csakis alkotmányos állapotunk mélyreható szerkezeti átalakulása hozhat.

A korteskedés és a vele kapcsolatos összes visszaállások megszüntetésére széles alapokon nyugvó alkotmányos reformtervet terjesztett elő. Tekintve azonban, hogy az alkotmányos politikai élet körüli vizsgálódása színhelyeül a megyét választotta, választási-szervezeti modellje is csak a megyegyűlésekre szabott. Az viszont kétségtelen, hogy e mikro-modellből kiolvasható az országos lépték is. Rendszerének "két ékköve van: a census, melyet Európa minden alkotmányos álladalmi elfogadtak és az úgynevezett intelligencia osztályának vagyonkimutatás nélküli jogképessége, mely sehol elég figyelemre nem vették. Ezen kellékeknek eszélyes vegyülete a polgári társaság végcélját leginkább teszi elérhetővé."³⁵ A tanácskozási és szavazati jogot, így az állam ügyeinek intézését tehát vagyoni cenzushoz vagy iskolai végzettséghez köti; álláspontja szerint az e két szempont által kiválogatottakra kell bízni az ország sorsát, a közösség boldogulását pedig az anyagi és erkölcsi haladástól, a szellemi tökéletesedéstől lehet várni. Az általános választójognak nem híve, mert "egy nemzet nem igazgattathatik másként jól, csak legfölvilágosultabb és legerényesebb polgárai által",³⁶ így hiba lenne a "míveletlen sokaságot" alkotmányos tényezővé tenni. A közvetett választás elvét – "melyből csak zsarnokság vagy fejtelenség származhat" – és a lélekszám szerint arányos közvetlen választójogot egyaránt elutasította.

Az állapotok javítása a kvalifikáció útján kell, hogy haladjon, melynek megvalósítása során tekintettel kell lenni az alábbiakra: a megyék és szervezetük meg ne változtassanak (viszont sürgős teendő volna a bírói függetlenség megteremtése!); a reformgondolatok oly módon nyerjenek megfogalmazást, hogy elfogadtatásuk a megyék akkori szótöbbsége mellett is kivihető legyen; a reformok gyakorlatba vételük során pedig rugalmasan illeszkedjenek a fennálló régi rendszerhez, végül a létrejövő új organizmus nyitott maradjon a további haladás felé. Ezek voltak azok az óvatosan megfogalmazott és tegyük hozzá, nem eléggé kikristályosodott javaslatok, amelyekben azonban benne rejlett az országos távlat is, és jól tudjuk, hogy a népképviselési választójogot bevezető 1848:V. tc. is – egy lényeges kivétellel³⁷ – a census és az intellektus szempontjait fejezte ki.³⁸

³⁵ Korteskedés, 180. p.

³⁶ Korteskedés, 120. p.

³⁷ Ez a kivétel egy általános megállapítás volt, amelynek értelmében az eladdig választójoggal bírók továbbra is szavazhattak: "Politikai jogélvezet azoktól, kik annak eddig gyakorlatában voltak, elvenni, a jelen országgyűlés hivatásának nem érezhetvén, mindazok, kik a megyékben és szabad kerületekben az országgyűlési követek választásában eddig szavazattal bírtak, e jog gyakorlatában ezennel meghagyatnak." (1. §) Hasonló elbírálásban részesültek a szabad királyi városok polgárai is [2. § e)].

³⁸ A Korteskedés és ellenszerei több örömet mint örömet hozott szerzőjének. Az első füzet legkedvezőbb visszhangja a konzervatív párt lapjában, a Világban jelent meg (lásd: Világ, 1843. október 14. 82. sz.). E dicséret érthetően kétes értékű volt. Kossuth sem nézte jó szemmel a megye és köznevelésének megtámadását. A Pesti Hírlap 1844. január 4-iki és 7-iki számában Kazinczy Gábor kritizálta Kemény

Az Erdélyi Híradó szerkesztését 1845. elején gróf Teleki Domokos vette át. Ez időtől Kemény Zsigmond újra bekapcsolódott a lap munkájába – javarészt saját neve alatt írta cikkeit –, figyelme azonban mindinkább az anyaország felé irányult. Ahogy hanyatlott ugyanis Erdély közéletében a politikai aktivitás, úgy nőtt a testvérházában. Ugyanez évben már-már a Pesti Hírlap szerkesztőségébe is sikerült bejutnia; eredményes levélváltás zajlott le báró Eötvös József – aki Szalay Lászlóval 1844. második felében vette át Kossuthtól a lap szerkesztését – és közte, ám közbejött az adminisztrátori rendszer. Eötvös és Trefort visszavonult, a Pestre menetel így egy ideig még váratott magára.³⁹ Végre az 1847. esztendő meghozta a várva-várt pillanatot: beléphetett a Pesti Hírlap szerkesztőbizottságába, ezzel a centralisták soraiiba. Jó viszonyt tartott fenn azonban a konzervatív párt vezérével, Dessewffy Emil gróffal, és gyakran ebédelt a fokozódó tisztelettel figyelt Széchenyi Istvánnál is.⁴⁰ 1847-ben megjelent írásai már teljesen centralistának mutatják – nem is tetszett ez Wesselényinek, aki erős hangú levélben dorgálta meg barátját.⁴¹

Délutánjait és estéit a szerkesztőségben töltötte, lázasan dolgozott. Tizenkét vezércikkben foglalkozott a korteskedés kérdésével, melyeket *Eszmetöredékek a korteskedés és ellenszerei körül* cím alatt foglalt össze. Nagy sikert aratott: Beksics Gusztáv szavai szerint úgy vonult be korteskedésről írt cikksorozatával a pesti sajtóba, mint egy "publicista-fejedelem".⁴² Lényegében a röpiratában elkezdetteket folytatta, ám némileg más megközelítésben. Ott a megerendszer elutasítása még csak burkoltan, a "sorok között" tűnt föl, itt a szerző már nyíltan bírálja, sőt elítéli. Élesen szembe is került Kossuthal, aki még mindig több értéket látott a vármegyében, mint kivetnivalót. Kemény Zsigmond szóhasználatában ekkor már a megerendszer alapja az a "kortesember, kiről közjogunk több iudiciumok szerint azt látszik képzelni, hogy a függetlenségre elég vagyonnal és mindenféle alkotmányos jog gyakorlatára elég műveltséggel bír. Azonban nála történetesen éppen e kellékek hiányzanak."⁴³ A kortes számára a választás nem lehet lelkiismereti ügy. Oda adja voksát, hol jó szívvel megvendégelik, s mellé még némi pénzt is kap. Elvi kérdéseknél pedig úgy áll a dolog, hogy ha előjogairól vagy előítéleteiről van szó, többet kell, hogy ígérjen neki az, aki azokat szétrombolni, mint aki konzerválni akarja.

A korteskedés és a vele kapcsolatos választási visszaélések megszüntetésének kérdésében a korábbi írásaiban kifejtettekhez hasonlóan Kemény Zsigmond továbbra is vallja, hogy radikális változást csakis alkotmányunk, közjogunk új alapokra fektetése hozhat. Ideiglenes megoldásként azonban – talán Wesselényi hatására – már nem veti el

tanulmányát *Kortések Magyarországon* címmel. Annál élénkebben érdeklődött Széchenyi! A közvélemény azonban szinte tudomást sem vett a röpiratról – alig kelt el ötszáz példány belőle, ennek is egy része ajándék volt; a kiadás fele a szerző "nyakán" maradt. A tudományos élet viszont méltányolta érdemeit: 1843. október 7-én a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választotta Kemény Zsigmondot, 1844-ben pedig akadémiai nagyjutalomra ajánlotta művét.

³⁹ Vö: Ferenczi Zoltán: Báró Kemény Zsigmond levelei báró Wesselényi Miklóshoz. Irodalomtörténeti Közlemények X. Budapest, 1906. 358–360. p.

⁴⁰ Széchenyi naplója szerint 1846. augusztus 4-én ismerkedett meg Kemény Zsigmonddal. Nagyra becsülte egyéniségét, tehetségét. Rá akarta venni egy általa indítandó lap főszerkesztői tiszterére. Kemény ezt nem vállalta el: inkább vonzódott Széchenyi egyéniségéhez, mint politikai elveihez.

⁴¹ Lásd: Irodalomtörténeti Közlemények XI. Budapest, 1907. 363. p.

⁴² Beksics Gusztáv: A magyar doctrairek. Budapest, 1882. 50. p.

⁴³ PH, 1847. május 6. 875. sz.

a szigorúan, célszerűen alkalmazott adminisztratív erőszakot. Ezt írja: "aránylag nagy pénzbüntetést szabnék a lélekvásárosra és a kortesemberre csak annyit, melyfelől meggyőződhessek, hogy a restauratioi stb. jövedelmekben, igazán véve, nincs semmi haszon, s következőleg kár utána nagyon áhítózni."⁴⁴ Egyebekben pedig a megyéket köteleznék szigorúbb fegyelem fenntartására, és keményebb büntetési tételeket alkalmazna a megyegyűlések, választások rendbontóira. Helyesen ismeri fel Kemény, hogy a szigorú büntetőjogi felelősségre vonástól csak abban az esetben lehet eredményt várni, ha a "kicsapongások" feletti ítélkezés nem a pártok által választott tisztviselőket illeti. Ismét eljut tehát Kemény a bírói függetlenség szükségességének felismeréséig, annak követeléséhez: "igyekezzünk büntető codexünkben a törvényhatósági ítélőszékeket oda módosítani, hogy ezeknek tagjai ne essenek periodicus választások alá alólról, s elmozdíthatatlanok levén, ne tétethessenek ki hivatalaikból, felülről."⁴⁵ A korrupciók szövevényét boncolgatva frappánsan foglalja össze a hatalom csatornáinak egybetorkollását. A megyei és országos tisztviselőt sajátja ugyanis, "hogy jogkörében felolvad és összevegyül minden állományi hatalom- és functióból valami. Kormányzás, közkezelés, rendőrség, magánjogi és büntetőbírótság, a pörbefogástól kezdve a ténykérdés fölötti ítéleten át, egészen a büntetés kiszabásáig... Aztán egy kis szerep a hozott törvények magyarázata, felfüggesztése és kiegészítése körül."⁴⁶

A javasolt reformok sorában elsőként a megyei tisztviselő jogkörének revízió alá vételét, majd ennek következtében célszerű szabályozását jelölte meg, mert mint írja: "megyéink törvényhatóságainak szerkezetét a heterogén elemek, a különböző állományi hatalmak és functiók összevegyítése, az ellenkező természetű kötelességeknek egy egyénre vagy testületre ruházása és a pártszenvédelem számára nyitott nagy befolyás miatt, összeférhetetlennek tartom több reformkérdéseinkkel."⁴⁷ Az állam közjogi szerkezetének gyökeres megújítása természetesen nem választható el az olyan velejéig feudális intézmények eltörlésétől, mint amilyen az ősiség, a nemesi adómentesség. Síkra száll az esküdtszékek felállítása mellett: "akárom, hogy viszonyaink józan felfogására épült census útján az esküdtszék életbelépjen."⁴⁸ További feladatot lát a követválasztások törvényességének országgyűlés általi verifikáltatásában, a követutatisítások megszüntetésében, és annak bevezetésében, hogy az országgyűlési követek több évre kapják mandátumukat. Ezek mindegyike összefügg egymással, a köztük tett megkülönböztetés célja pedig nem más, "mint a törvényhozó hatalomban rejlő állományi erőknél célszerű elhelyeztetése",⁴⁹ amely eredményében az államhatalmi erők egyensúlyát segítené. A követutatisítás rendszere azért is sarkallatos probléma, mert a választókerület és az utasítást adó testület nem azonos. Kemény Zsigmond meglátása szerint a követutatisítás az egészséges pártélet kialakulásának is komoly gátja: "... meg vagyok győződve – s bár csalatkoznám nézeteimben –, hogy az utasítási rendszer egyik főoka, miért nálunk szilárd pártok, minők például Angliában léteznek, nem alakulhatnak. S hol erős, tekintélyes és mély alapokra fektetett pártok nincsenek, ott meghasonlás, félrevonás, szakadozottság van – egy akol pedig sehol."⁵⁰

⁴⁴ PH, 1847. május 9. 877. sz.

⁴⁵ PH, 1847. május 11. 878. sz.

⁴⁶ PH, 1847. május 21. 884. sz.

⁴⁷ PH, 1847. június 8. 893. sz.

⁴⁸ Uo.

⁴⁹ PH, 1847. június 20. 900. sz.

⁵⁰ PH, 1847. július 25. 920. sz.

A követutasításhoz kötődő másik kulcsintézmény a követigazolás, az ún. *verificatio*. A követigazolás ellenfelei (ti. azok, akik tagadták az országgyűlés beleszólási jogát) arra hivatkoztak, hogy a *verificatio* által a megyék autonómiáján esne sérelem. A megyei autonómiára építő államelméletet Kemény Zsigmond már jóideje anakronizmusnak tekintette. Várhatunk-e – kérdi – az országgyűléstől, "melynek annyi jogot sem engedünk, hogy megtudhassa, kik tagjai? s melynek minden lépéseit, nálánál kisebb testületek által tartott járszalagon vezetjük – olly erélyes reformokat, mik vérünket az elfajulástól megmenteni, s a nemzetet az európai nemzet-családok köztiszteletben álló osztályába emelni fognák?"⁵¹ Máskülönb pedig a követigazolás amúgy sem sérti az autonómiát, mert ha azt a megye végzi, lényegében önbíráskodást folytat. Ha tehát a megye autonómiája alatt nem csupán a "bunkókrácia" autonómiája értendő, úgy a megyék valódi érdeke is inkább az volna, hogy pártatlan fél, az országgyűlés tegyen igazságot.

Szoros összefüggést látott Kemény Zsigmond az évenkénti országgyűlés megteremtése, valamint az utasítási jog eltörlése és a követigazolásoknak a megyék kezéből való kivétele között. A diéták színhelyéül Pestet, vagy az ős Budavárt ajánlotta. Gyakorló újságíró: nála jobban kevesen tudták, mit jelent az információk hitelessége szempontjából azoknak a közvéleményhez való gyors és pontos eljuttatása. Ehhez szabad sajtó szükségeltetik, azaz: "közlhessék hírlapjaink a nyilatkozók neveit; adhassák az országteremben elmondott szónoklatokat céljok szerint egész terjedésben vagy kivonatban; tárhassák föl a szönyegen levő, a vitatkozás alatti kérdésekről s azok folyamáról, igénytelen nézeteiket; ezen három pontból áll minden, mit a sajtóügyben, amennyiben az a diétai nyilvánosságra vonatkozik, tenni szükséges."⁵²

A népképviselő gondolata újra előkerül, de világosan rámutat arra az antagonizmusra, amely egy feudális rendszerű állam és a legszélesebb néprétegek politikai jogokhoz engedése között feszül. Egy feudális társadalomban ugyanis politikailag, jogilag tökéletesen független személyek alig vannak. Nemcsak az alsóbb osztályok, a kiváltságosok is szoros személyes szálak által vannak egymáshoz fűzve – a rendi társadalom és jogrend lényegében nem ismerte a független individuum fogalmát. A népképviselővel párhuzamosan törhetetlen buzgósággal küzdött a cenzussal szabályozott egyenes választójogért, régi vágya megvalósulásáért. "Hiszem, hogy a qualificatiótól függ a magyar közjog jövődjéje. A szerint, amint a census fölkereseni fogja a műveltség különböző rétegeit, amint a rend szilárdítására és a szabadság terjesztésére független vagy megvesztegethető, értelmes vagy nyers erőket szólít föl – a szerint, ismétlem, meggyát hazánk sorsa a political rendszerek közül egyikbe vagy másikba."⁵³

Az utolsó rendi országgyűlés kijelölt tárgyai közül a városok rendezéséről szóló javaslat a kormány és a konzervatív párt szándékának megfelelően a rendezés alapjává a kétfokú választást tette. A municipalista Szentkirályi és Kossuth a vármegyét továbbra is alkotmánybiztosítéknak tekintvén azt akarták, hogy a városi követ éppúgy a megye képviselője legyen, mint a megyei követ. A kétfokú választást Kemény Zsigmond leginkább azért támadta, mert a tömegek politikai kultúrátlansága folytán a választás csak komédia: "semmi választási forma nem adhat véleményt azoknak, kiknek nincs véleményök; mert szegénységök, függetlenségök és tudatlanságuk miatt belátásuk

⁵¹ PH, 1847. augusztus 15. 932. sz.

⁵² PH, 1847. november 12. 983. sz.

⁵³ PH, 1848. március 3. 10146. sz.

hiányzik."⁵⁴ Ráadásul a kétfokú választásnak az utasítási rendszerrel való összefonódása is nyilvánvaló, hisz a megyéknél a választási és utasítási jog ugyanazon kezekben van.

Pozsonyba 1848. március 1-jén érkezett a hír, hogy Párizsban győzött a forradalom. Kossuth Lajos a szituáció nyújtotta alkalmat megragadva alkotmányt, "parlamenti kormányt" (= országgyűlésnek felelős minisztériumot) követelt. Indítványát s fölrati javaslatát március 3-ikán terjesztette be, melyet az egész alsó tábla egyhangúan magáévá tett. Ez a fordulat a centralistákat is meglepte. Kemény Zsigmond sietve értesítette Wesselényi Miklóst a nagy hírről – Kossuth iránti ellenszenve valósággal elpárolgott, ezt írta: "Magyarország történetében új korszak kezdődik: Kossuth határtalan erélyt fejtett ki a parlamenti kormány védelmében. Áldja meg az Isten őt! Győztünk végre!"⁵⁵ Az áprilisban szentesített törvények sorában az V. tc. valóra váltotta Kemény Zsigmond és a centralisták álmát; jelentősebb eltérés csak abban volt, hogy (mint arra fentebb utalás történt) a nemességnek és mindazoknak, akik azt bármilyen jogcímen addig bírták, generálisan meghagyta a választójogot.

1848 forradalma tehát feloldotta – vagy legalábbis úgy tűnt – azokat a feszültségeket, ellentmondásokat, melyeknek megszűnésében Kemény állhatatosan hitt, de a kivezető utat nem forradalomtól várta. Az átalakulást néhány hónappal később így összegezte: "Nép lépett az osztályok, képviselűház a rendek helyére, felelős minisztérium a közigazgatás élére. A feudális viszonyok feloldattak; a megyerendszer más alakot nyert; az ösiségi viszonyok folyamata megállítatott."⁵⁶

A reformkor kiemelkedő gondolkodói közül Kemény Zsigmond nem csupán a legjelesebbek egyike volt, hanem egyben megtestesítője is a vívódó korszellemnek;⁵⁷ töprengéseinek újraolvasása, tanulmányozása azért lehet hasznos ma is, mert keresztmetszetét adják a kor legnagyobbjait átható örlődésnek. Pazar illusztrációja a koncepciózusan jobbat, haladót akarók törekvései és a fennálló, mozdíthatatlannak tűnő rendszer közt feszülő ellentmondásnak.

⁵⁴ PH, 1848. január 4. 1012. sz.

⁵⁵ Erdélyi Múzeum, XVI. 1899. 663-664. p.

⁵⁶ PH, 1848. december 31. 253.sz.

⁵⁷ Lásd: Papp Ferenc: Bárá Kemény Zsigmond I-II. Budapest, 1922-23.; Keresztury Dezső: Bárá Kemény Zsigmond. Budapest, 1943.

REFORMIDEEN ZUM WAHLRECHT IM VORMÄRZ VON
ZSIGMOND KEMÉNY

(Zusammenfassung)

Freiherr Zsigmond Kemény ist einer der bedeutendsten ungarischen Figuren der politischen und juristischen Denkens im Vormärz. In dieser Abhandlung werden seine Reformideen – Kritiken, Vorschläge, Analysen – zur damaligen, hochinteressanten Frage: Wahlrecht untersucht. Es ist klar zu bemerken, wie vom Apologet des feudalen ungarischen Komitat (= Munizipalist) im Kreis und unter dem Einfluß der sog. Zentralisten⁵⁸ begeisterter Anhänger der "parlamentarischen Regierung" wird.

Vor der März-Revolution von 1848 lebte Kemény in Siebenbürgen,⁵⁹ wo er geboren war und die Schulen besucht hat. Seine publizistische Tätigkeit hat sich zu einer Zeitschrift *Erdélyi Hiradó* geknüpft. Er hat den reaktionären Kleinadel besonders scharf kritisiert: ihre politische Dominanz in den Komitaten nennt treffend "bunkókrácia"⁶⁰ – aus einer in diesem Themenkreis gefassten ihrer Handschriften hat sein Freund, Freiherr Miklós Wesselényi in der *Augsburger Allgemeine Zeitung* (am 29.07.1846) einen Artikel veröffentlicht. Zu dieser Zeit kann man Kemény als einen Repräsentanten der Munizipalisten annehmen, jedoch mit einem kritischen Akzent. Das Munizipium, das Komitat war eine gegensätzliche Institution: aus einer Seite verkörperlichte die "Schutzbastei" der ungarischen nationalen Unabhängigkeit gegenüber Wien, aus anderer Seite aber galt als Nest der feudalen politischen Kräften in der Provinz.

Ab 1847 arbeitete Kemény in der späteren Hauptstadt (Pest) als einer Redakteur der damaligen berühmtesten Zeitung *Pesti Hírlap*. Die politische Auffassung der hiesigen Publizisten gehörte mehrheitlich den Zentralisten, die die Vertreter einer radikalen, jedoch nicht revolutionären Verfassungsreform waren. Kemény hat ein Duzend Leitartikel in der *Pesti Hírlap* über die Stimmenwerbung geschrieben, wobei diese Tätigkeit von ihm (wie auch früher, jetzt aber wesentlich bestimmter) verurteilt wird. Das veruraltete Komitatswesen lehnt er ganz offen ab und nimmt eine Stellung für den Schutz eines souveränen Reichstages.

⁵⁸ Zentralisten: Benennung der damaligen Vertreter des ungarischen Liberalismus. Ihre wichtigste Bestrebung war, die Gründung einer parlamentarischen Monarchie, jedoch innerhalb des Habsburger Reichs.

⁵⁹ Nach dem Vertreiben der Türken aus Ungarn (1687) wurde Siebenbürgen, das im Mittelalter als kohärenter Teil des ungarischen Königtums galt, nicht zum "Mutterland" zurückgeschaltet, sondern im Sinne der *Diploma Leopoldinum* (1691) als Fürstentum (seit Maria Theresia Großfürstentum) dirigiert. In Siebenbürgen waren folglich selbständige Reichstage gehalten.

⁶⁰ Ein Wortspiel, schwer übersetzbar: bunkó = Kolben; das Wort will also die rohe Macht der Übergewalt des korrupten Kleinadels zum Ausdruck bringen.